

Anjou Endre Bibliájáról. Hoffmann Edit közel hetven évvel ezelőtt megjelent, a maga idejében úttörő, de már természetesen inkább csak tudománytörténeti jelentőségű *Régi magyar bibliofílek* című munkájának új, a hozzácsatolt kiegészítésekkel és főleg a Hoffmann Edit után eltelt korszakban az e tárgyban megjelent művek címeivel kiegészített munkájában a 218. lapon a következő sorok olvashatók:

„A Magyar Anjou Legendáriumon kívül még egy kódexszel kapcsolatban merült fel, hogy egykor András herceg tulajdonát képezte. Ez a Malines-i Biblia (Louvain, Université Catholique, Bibliothèque de l'ancienne Faculté de Théologie. Ms 1). A kódex bejegyzés alapján a nápolyi udvar kiemelkedő illuminátora, Cristoforo Orimina vezetésével legkésőbb 1345–1346-ban készült. A kódex heraldikus elemei között Nicolò Alife címere dominál, ami egy eltüntetett címer fölé került. A korábbi címer a f. 296v–n szabad szemmel is jól látható: az arany mezőt két keskeny sötét-kék harántpólya szeli át. Ez a címer sem a nápolyi, sem a magyar Anjouk címerével nem azonosítható, s nem vehető össze András hercegnek a nápolyi dómban levő – nem eredeti – síremlékén lévővel sem. A Bibliát nem az Ószövetség incipitjéhez készült illusztrációk, hanem az Anjou-dinasztiával összefüggésbe hozható képek vezetik be. (f. 1r: I. Róbert nápolyi király az erények társaságában, f. 2r: Anjou családja, a középső sáv jobboldalán a „Heredes reges”^{*} A feltételezésnek, hogy az alsó sáv jobb szélső álló figurája Anjou András lenne, kevés az alapja. Amennyiben még akkor készült volna a kódex, amikor András a nápolyi trón várományosa volt, alakja hangsúlyosabban (pl. koronával) jelent volna meg a kompozíción, míg később nem ajándékozhattak neki ilyen kódexet. Csapodi-Gárdonyi, K.: Der erste Besitzer der Anjou-Bibel zu Mechelen. Gjb 1972. 26 skk., Csapodi-Gárdonyi, K.: The Bible of Andrew Anjou. AHA 1976. 96. és fig. 5. [helyesen 89–105.], Csapodiné Gárdonyi K., Anjou Endre bibliája. In: Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorból. Szerk. Székely Gy. Bp. 1984. 397.”

Sajnos ebben a szövegben szinte ahány mondat, annyi a téves megállapítás, vagy hiány.

1. Nem „egy kódexszel kapcsolatban merült fel, hogy egykor András herceg tulajdonát képezte”, hanem Csapodiné Gárdonyi Klára két alkalommal a helyszínen végzett autopsziás kutatásokkal és a modern technika eszközeinek felhasználása alapján állapította meg, hogy a Biblia első tulajdonosa Anjou Endre herceg volt. Kutatásainak eredményeit négy, különböző nyelveken megjelent tanulmányban egyre gazdagabb tematikával, bizonyító és képanyag közlésével mutatta be.

2. Csak valamilyen elírás lehet, hogy „a f. 296v–n szabad szemmel is jól látható: az arany mezőt két keskeny sötét-kék harántpólya szeli át.” A fol. 296v–n semmiféle címer nem látható. Ezzel szemben a kódexben igen sok helyen kivehető a lapok hátsó oldalán átütve, hogy az eltüntetett címeren egy és nem két harántpólya volt. Az ultraibolya felvételen pedig jól kivehető egy szélesebb harántpólya, melyet két másik, keskenyebb kísér. Erről a felvételen Csapodiné két tanulmánya közöl reprodukciót. A harántpólyáról egyébként megállapítható, hogy színe vörös, a kísérő csíkok pedig ezüstök.

3. Nem említi meg a közlés, hogy az eltüntetett címert – nem Alife címeréhez tartozóan – piros-fehér háromszögkoszorú veszi körül. Márpedig a középkorban „a vörös-fehér egyre inkább magyar színként válik ismertté”, amint azt Kottra Gyöngyi írja Bertényi Iván *A Magyar Szent Korona* című műve negyedik kiadásához csatolt „Magyarország zászlaja és a magyar katonai zászlók” című tanulmányában (213. lap.).

* [helyesen regis]

4. Hogy Endre herceg kódexére nem kerülhetett a magyar Anjouk címere, az természetes. Ezt, az egyik oldalán az Árpádok vörös-fehér vágásait, a másik oldalon az Anjou lilimokat tartalmazó címert csak három magyar király: Károly Róbert, Nagy Lajos és Mária használta. Endre nem volt magyar király, őt ez a címer nem illette meg. A nápolyi Anjouk címerét pedig nem használhatta, azért, mert ő nem a nápolyi, hanem a magyarországi ágból származott.

Viszont a harántpólyás címer, amely síremlékén is látható, teljesen megfelelő. Itt tudniillik a heraldikában jól ismert címertörés esetével van dolgunk. Amint Bertényi Iván *Kis magyar címer-tanában* olvashatjuk: „A nyugati heraldika jellegzetessége, hogy az azonos családokon belüli egyes ágak...megkülönböztetésére bizonyos változtatásokat hajtottak végre az egyes címerekben.” (51–52. lap.) Áldásy Antal pedig *Címer-tanában* így ír: „Általános szokás a címertörés feltüntetése valamely új mesteralak vagy címerkép betoldása. Ilyen a tornagallér, a szalag...mely nem egyéb mint keskeny harántpólya.” (33. lap.)

5. Az is tévedés, hogy Endre hercegnek a nápolyi dómban látható síremléke „nem eredeti”. Itt a tévedést valószínűleg az okozta, hogy a dómban a főbejárat fölött I. Anjou Károly és mások emlékeit a korábbi egyszerű helyett 1599-ben készítették. Endrének a bal kereszthajóban látható síremléke most is az eredeti. Természetesen az ismert körülmények közt ez a síremlék nem a szerencsétlen herceg halála után közvetlenül, hanem évtizedek múlva készült. Akkor készíttette Franciscus Gerardi Capycius, „ne corpus insepultum...remaneret.” (Nehogy a holttest temetetlen maradjon.) Bizonyára nem akkor találtak ki egy címert Endre számára, amely egyébként meg is felel a heraldika szabályainak.

6. Sajnálatos, hogy az idézett szöveg csak annyit ír, hogy „A Bibliát...az Anjou-dinasztiával összefüggésbe hozható képek vezetik be, f. 1r: I. Róbert nápolyi király az erények társaságában, f. 2r: Anjou-családfa, s középső sáv jobboldalán a „Heredes reges”. Pedig f. 2r azért különösen érdekes, mert ezen a lapon, amely a nápolyi Anjouk teljes alakokból összeállított képes családfája, központi helyet foglal el a trónon ülő II. Károly nápolyi király, mellette felesége, aki fölött jól olvasható a nagybetűs felirat: „Maria regina”. Ez tehát nem más, mint Árpádházi Mária, V. István magyar király lánya. A királynénak nagyon szép, karakterisztikus, portrészzerű képe a középkori magyar történeti ikonográfia egyik legszebb darabja. S talán joggal föltételezhető, hogy hiteles ábrázolás, mert az időpontok figyelembevételével az illuminátor Orimina még maga is láthatta saját királynéját. A kódex tehát már csak ezért az ábrázolásért is megérdemli, hogy jelentős hungarikumként tartsuk nyilván.

7. Végül, minthogy az idézett szöveg alatt csak Csapodiné Gárdonyi Klára tanulmányainak címei szerepelnek, az olvasó arra a téves következtetésre juthat, hogy a fenti, a hitelességet elutasító, téves sorok ezekből a tanulmányokból következnének, pedig, mint láttuk, ennek pontosan az ellenkezője az igaz.

Mindezt azért volt szükséges megírunk, mert a téves közlés alapján kutatóink figyelme elterelődhet erről a kódexről, az egyik legszebb XIV. századi hungarikumról mint magyar szempontból érdektelenről. Pedig a rendkívül díszes kódex lapszélkereteinek képei még sok feladatot tartogatnak a szimbolikai kutatás számára.